

нівельюються, а на практиці втілюються глибоко приватні й меркантильні прагнення правлячої верхівки. За таких умов посилюється й соціальна аномія, що призводить безумовно «до тотальної дезорієнтації, деморалізації, дезінтеграції суспільства...», коли влада живе за своїми неписаними правилами, а народ повинен жити за законами» [7]. Відтак, у широких суспільних верствах продукується незадоволеність життям як основа соціального насильства.

Загалом вольова регуляція соціальної активності виявляється у різних сферах соціальної реальності: у бутті індивіда, у бутті соціальної групи або спільноти (сім'ї, роду, етносу, нації), у бутті суспільства. При цьому індивідуальна воля не може бути цілком автономною, вона завжди перебуває під впливом суспільного воління. Особа як людина, яка пройшла процес соціалізації, є суб'єктом вольової активності у сфері морального, правового й політичного регулювання діяльності в соціумі. У сфері перетворюючої діяльності суб'єктом вольової активності є особистість як відносно автономний вольовий індивідуально своєрідний соціокультурний суб'єкт.

В умовах становлення новітньої української державності консолідація українства безпосередньо пов'язана із соціальною активністю пасіонарної особистості, діяльність якої є джерелом і рушійною силою будь-яких соціальних трансформацій. Однак діяльність значної кількості українських політиків-пасіонарів в останні десятиліття засвідчила їх нездатність відповідати на економічні, політичні, соціальні виклики глобалізованого світу. Внаслідок цього на рівні суспільної й індивідуальної свідомості

починають переважати відчуття соціальної апатії, соціальної несправедливості, світоглядної дезінтеграції і розгубленості, які є основою активізації в українському суспільстві неконвенційних, деструктивних форм соціальної активності, найпоширенішими серед яких є тероризм, екстремізм, сепаратизм та політиканство.

1. Бахтияров О. Г. Активное сознание / О. Г. Бахтияров. – М., 2010.

2. Готовність населення України до участі в акціях соціального протесту (до 20-х чисел листопада 2013 р.) Всеукраїнське опитування громадської думки Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) 9 – 20 листопада 2013 р. – Електронний ресурс. Режим доступу:

<http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=182&page=1&t=7>

3. Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли. 2-е изд. / Л. Н. Гумилев. – Л., 1989.

4. Маркс К. Экономико-философские рукописи 1844 // К. Маркс, Ф. Энгельс. Сочинения в 50-ти т. – Т. 42. – М., 1974.

5. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения в 50-ти т. – Т. 3 / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М., 1955.

6. Пелипенко А. А. Культурологические штрихи к портрету постсовременности / А. А. Пелипенко // Мир психологии. – 2005. – № 1.

7. Рябченко В. І. Аномія в українському соціумі: соціально-філософський аспект проблеми / В. І. Рябченко // Мультиверсум. Філософський альманах. – 2006. – № 57.

УДК 329.4:327.39(=161.2)“19”

Микола Обушний

Ідеї консолідації українців у програмних документах перших українських політичних партій

У статті проаналізовано еволюцію ідей консолідації українців у програмних документах перших українських політичних партій, розкрито їхній зміст та ідеологічну спорідненість із консолідаційними ідеями, що використовуються у політико-практичній діяльності сучасних українських партій.

Ключові слова: консолідація, політична партія, націоналізм, соціалізм, ідеологічна спорідненість, народовці, москвофіли.

Mykola Obushnyi

Ideas of Consolidation of Ukraine in the Program Documents of the First Ukrainian Political Parties

The evolution of the ideas of consolidation of Ukrainians in the program documents of the first Ukrainian political parties are analyzed in the article. The content of this ideas as well as their ideological connection to the ideas of consolidation used in the political and legal activity of modern Ukrainian parties are shown.

Keywords: Consolidation, Political Party, Nationalism, Socialism, Ideological Connection, Narodovtsy (pro-Ukrainian politicians in Galicia in the 19 century), Moskvophiles.

Необхідність звернення до програмних документів перших українських політичних партій, які були утворені у колоніальну добу, пов'язана з тим, що саме у цей період (друга половина XIX ст.) з'являються не тільки ідеї консолідації українців у програмних документах перших українських політичних партій, але і сам термін «консолідація». Відтоді ідея консолідації українців стала однією із

констант розробки програмових засад і практичної діяльності українських політичних партій.

В основі консолідаційних ідей українців були покладені найпоширеніші на той час ідеології – соціалізму та націоналізму, які й стали ідеологічним підґрунтям формування перших українських політичних партій. Саме ці ідеології справляли визначальний вплив і на формування інших тогочасних ідеологій: лібералізму, консерватизму,

радикалізму, соціал-демократизму тощо, які використовують і сучасні українські політичні партії при розробці своїх програмових засад та в політичній практиці, у тому числі при обґрунтуванні ідей консолідації українців.

Порівняльний аналіз показує, що, як у минулому, так і сьогодні соціалістичні ідеї консолідації наповнюються переважно класовим змістом (згадаймо «Пролетарі всіх країн, єднайтесь!»), а націоналістичні – національним.

Аналіз програмних документів перших українських політичних партій показує, що саме цими ідеологічними напрямними і були наповнені ідеї консолідації українців, починаючи з II половини XIX ст. Як поява ідей консолідації українців, так і їх включення у програмові партійні документи були зумовлені насамперед роз'єднаністю українців між сусідніми державами-імперіями – Габсбурзькою Австро-Угорщиною та царською Росією. При цьому соціально-економічні та політичні передумови для обґрунтування політичними партіями консолідаційних ідей у перших наддністрянських та наддніпрянських українських політичних партій були неоднакові.

Сприятливіші умови для роботи з консолідації етнічних українців від початку утворення партійних угруповань, а потім і політичних партій склалися в Австро-Угорській імперії після європейських революцій 1848-1849 рр. Саме ці революції і спонукали Габсбурзьку імперію до соціально-економічної та політичної модернізації.

У Східній Галичині була скасована панщина, у громадсько-політичному житті утверджувався австрійський конституціоналізм. В австрійському парламенті з'явилися депутати-українці, що, своєю чергою, сприяло поглибленню самоорганізації західноукраїнського населення. Конституційна монархія Австро-Угорщини надала українцям ширші свободи слова та асоціацій, створювався сприятливий ґрунт для поступу українського національного руху. Проголошення демократичних свобод та національної рівноправності (навіть попри відсутність надійних механізмів її реалізації) культивувало національну гідність, надавало законні підстави домагатися реалізації всіх проголошених прав народу, зміцнювало позиції українського чинника в крайовій та державній політиці [7, с. 93-94].

Правда, невдовзі (1867 р.) у зв'язку з перебудовою Австро-Угорщини в дуалістичну монархію галичанські українці фактично перейшли в управління польської верхівки, «привілеї» пов'язані як з їхньою політизацією, так і поглибленням національного гноблення по-суті закінчилися.

Соціально-економічне становище західних українців залишалось принизливим: найнижчий рівень життя, найбільше безробіття, незначний розвиток місцевої промисловості, безземелля та ін. Більше того, починаючи з другої половини XIX ст. розпочинається масова еміграція українців із західноукраїнських земель, яка ще глибше загострила соціально-політичне становище галичан. «Коли ж міста на Україні почали заливатись елементом чужим, – підкреслено у Програмі Української Народної партії (УНП) – цей елемент почав спиняти приток українських селян в міста на Україні. ...Робочих рук стало далеко більше, як була в їх потреба. Виникла страшна конкуренція по

українських селах за право праці, з цього користали земельні володарі. Конкуренція понизила заробітну плату до мінімум-а і спустилася ще нижче. Хронічне голодування українських селян стало нормою їх життя. Людям зосталося до вибору – або революція, або виселення (еміграція) [10, с. 65].

Масова еміграція призвела до зменшення частки українського населення: у Східній Галичині за період 1857–1910 р. з 64,9 % до 61,7 %; у Буковині за період 1890–1910 р. – з 41,4 % до 38, 38%, а на Закарпатті за період 1900–1910 – з 59,4% до 56 % [3, с. 179].

Статистичні дані наочно засвідчують, що еміграція українців за океан відбувалася не тільки із західноукраїнських територій, але із Австрії та Угорщини. Так, за неповних півстоліття (70-ті рр. XIX – 1914 р.) з цих територій тільки за океан виїхало 500 тис. українців, що складало понад 10 % української людності старого краю» [3, с. 149].

Аналізуючи цей період історії Галичини, М. Грушевський із сумом констатував, що багатолітнє іноземне поневолення та еміграційні процеси призвели до загального занепаду західноукраїнських територій, перетворивши західних українців на власних теренах на «національну меншину». За таких умов перед українською політичною елітою, насамперед західноукраїнською, гостро постало питання знаходження шляхів консолідації українців, а по-суті збереження їх як національного організму. Саме це і спонукало політичну еліту до створення різного роду політичних, громадських та освітніх інституцій на західноукраїнських землях, зокрема, і появи першого політичного угруповання українців Галичини – Головної Руської Ради (ГРР), культурно-освітнього товариства «Галицько-Руська матиця», відкриттю Народного дому, клубу та ін.

Найпомітніший слід серед названих політичних угруповань цього періоду залишила Головна Руська Рада (ГРР), що була створена 2 травня 1848 р., представниками греко-католицького духовенства – Г. Якимовичем, М. Кузьмським, І. Борискевичем. Не випадково багато вітчизняних дослідників пов'язують створення ГРР із початком політичного етапу національного відродження українців та їхньої консолідації: «Вставайте ж, Браття, – зазначалося у прийнятій 10 травня 1848 р. відозві ГРР, – вставайте з долгого сну вашого, бо уже час! Встаньте! Але не до звади і незгоди! Но двигнімся разом, щоби піднести народність нашу (підкрес. авт. – М.О.) і забезпечити дані нам свободи. Пожиткуймо з тої спосібності, абисьмо не покрилися ганьбою перед світом і не стягнули на себе нарікання поколінь наступних. Поступаймо з другими народами у любові і згоді. Будьмо тим, чим бути можем і повиннисьмо. Будьмо народом!» [5, с. 23].

Саме у відозві ГРР чи не вперше на українських землях пролунав заклик до єдності наддністрянських та наддніпрянських українців, без якої, на переконання засновників ГРР, неможливо досягнути віддільності як від польського, так і від російського народу.

Оскільки межі діяльності ГРР були окреслені територією Галичини, то і основні її політичні вимоги стосувалися тих українців, що на ній мешкали. Враховуючи тогочасне становище західноукраїнських земель, керівники ГРР у червні 1848 р. звернулися до австрійського імператора з вимогою поділити край на

дві окремі автономні національні провінції: Східну (українську) з центром у Львові і Західну (польську) з центром у Тарнові або у Австрійська конституція, визнавши право українського народу на самостійне існування і розвиток, створила для такої перспективи реальні умови. З цього приводу В. Левицький писав: «...що наш народ знайшов ... можливість двигнутися з занепаду, розвинути свої сили та стати на довгий час самотнім огнищем життя для цілого українського народу» [4, с. 10].

Після розпуску у 1851 р. Головної Руської Ради її консолідаційні ідеї піддалися важким випробуванням. Життя галицьких українців, писав Д. Дорошенко, стало «сонним і млявим».

Москвофільська течія у 1870 р. заснувала організацію «Русская Рада» та задекларувала продовження політичних, у тому числі й консолідаційних засад ГРР, а насправді у цих питаннях стала її антиподом, постійно перебуваючи у фарватері антиконсолідаційної за своєю суттю русифікаторської політики серед українців.

На противагу москвофілам, народовці Галичини додержувалися думки, що український (руський) народ «... есть, зарівно як москалі і ляхи, самостійним слов'янським народом» [8, с. 115].

Саме народовців слід вважати продовжувачами політичних традицій ГРР, які 24 жовтня 1885 р. у Львові організували політичне товариство «Народна Рада», яке у своїй відозві до галицьких русинів закликало до своїх рядів усіх вірних синів Русі: «Ставайте за нас! ... Горнімося разом!». Підтвердженням цьому є, зокрема, і той факт, що 27 грудня 1892 р. загальні збори Народної Ради затвердили програму партії, зміст якої пронизаний ідеєю консолідації не тільки галицьких українців, але і ширше – руської (української) народності. У першому пункті цієї Програми, зокрема зазначається: «Хочемо всестороннього і свобідного розвою нашої руської народности, яко самостійної народности слов'янської, а свідомі своєї індивідуальности національної і культурної, бажаємо успішного розвою руської спільноти в напрямках: просвітнім, економічним, культурним і політичним» [10, с. 6].

Отже, партійна програма Народної Ради вимагала рівності галицьких українців з іншими народами Австро-Угорської імперії, одночасно закликаючи до єдності весь український народ, незалежно від існуючих державних кордонів.

Безсумнівно, що це політичне товариство можна розглядати як протопартійне утворення, яке підготувало ґрунт для появи перших українських політичних партій, одним із головних завдань яких стала консолідація українства.

Відтак, комплекс об'єктивних та суб'єктивних чинників, що склалися у Східній Галичині наприкінці XIX ст., політичний, інтелектуальний та культурний вплив громадських діячів Наддніпрянщини на національний рух галицьких українців, зокрема Михайла Драгоманова, «...який, – писав відомий громадсько-політичний діяч Ю. Охримович, – став духовним батьком, нового політично свідомого українства» [7, с. 108] спонукала галичан до створення політичних партій. Саме ідеї М. Драгоманова – раціоналізм, федералізм, демократизм – і були покладені в основу розробки у 1883

р. першого проекту програми «Української соціально-революційної партії» (УСРП)», який невдовзі був вилучений київською жандармерією, а його розробники – громадсько-політичні діячі В. Мальований та І. Присецький зазнали переслідувань. Проект програми УСРП передбачав як максимум побудову бездоганного суспільного устрою, який можна побудувати тільки шляхом колективізму: розкріпачення волі і здібностей кожного індивідууму [1, с. 50].

Програма ж мінімум поряд із завданнями: 1) у сфері політичного життя – досягнення більш-менш правового стану; 2) у сфері економічній – докорінні реформи; 3) у галузі соціального та культурного життя народу: зрівняння майнових, станових, освітніх прав і цenzів у всіх громадських та політичних функціях; закладання основ для якомога ширшої самобутності, також передбачала: культу́рне піднесення народу, розвиток у його середовищі духу солідарності та братерства (підкреслено. – М.О.); поширення серед народу ідей соціалізму настільки, щоб у майбутньому він зміг самостійно піти цим шляхом [1, с. 50].

Отже, уже у першому проекті програми УСРП була задекларована ідея консолідації українців на федеративних з іншими народами та соціалістичних засадах.

Відносини партії з народом у програмі УСРП визначалися так: 1) ніколи проти волі народу не проводити в життя плани змін існуючого ладу, які, згідно з ретельною перевіркою, не будуть відповідати бажанням народу; 2) не залучати народ до участі в революційному русі доти, поки він не усвідомить його зміст та значення і не стане його переконливим учасником [1, с. 50].

Окремі положення проекту цієї першої партійної програми «Української соціально-революційної партії» дають можливість краще осягнути пошуки шляхів еволюції всеукраїнської національної єдності при розробці програмових засад консолідації українців як у Наддністрянській, так і Наддніпрянській Україні.

До перших українських політичних партій, що були створені на західноукраїнських землях слід віднести Русько-українську радикальну партію (РУРП), яка була створена 4-5 жовтня 1890 р. у Львові. Найактивнішими ініціаторами її створення були: І. Франко, М. Павлик, Є. Левицький, Р. Ярославич та О. Терлецький.

К. Левицький так пояснював назву партії – назва «руська» вживалася для означення русинів-українців Галичини, «українська» вказувала на зв'язок з Україною, «радикальна» називалася тому, що заявляла про своє прагнення до того, щоб «той корінь народу, робітні люди – мужики – був забезпечений від усякої шкоди визискування та кривди» [7, с. 118].

Є підстави стверджувати, що ідейне обличчя РУРП формував М. Драгоманов. Оскільки прогресивні галичани активно підтримали його тезу про те, що «... своя держава ... єсть для людей спілкою задля оборони себе од чужих». [2, с. 293] Оцінюючи внесок інтелектуала М. Драгоманова, М. Павлик писав: «Без Драгоманова народні маси у Східній Галичині були б звичайними рутенцями, які

споконвіку вкривають трупом нашу галицьку землю» [7, с. 113].

На першому ж з'їзді РУРП було схвалено програму-максимальну та програму-мінімальну. «В справах політичних, зазначалося, у програмі-максимум, – хочемо повної волі особи, слова, сходи́н і товариств, печаті і сумління, забезпечення кожній одиниці, без різниці пола, якнайповнішого впливу на рішане всіх питань політичного життя, автономії громад, повітів, країв, у справах котрі тільки йїх дотикають: уділення кожному народові можливости як найповнішого розвою культурою» [10, с. 8].

Враховуючи те, що «розвій мас народних можливий тільки на ґрунті національнім, підкреслювалося у програмі-мінімум, – руско-українська радикальна партія в справах національних змагати буде до піднесення почуття національної самосвідомости і солідарности в масах усього руско-українського народа, через літературу, збори, зїїзди, товариства, демонстрації, відчити, печать і т.ін.» [10, с. 11].

Прикро констатувати, але РУРП, об'єднавши у свої рядах усіх, хто прагнув «радикальних змін», сама не стала організацією одностайців. Особливо гострі внутріпартійні дискусії відбувалися між старшим поколінням радикалів (І. Франко, М. Павлик) та молодими радикалами (В. Будзинський, В. Охримович) з приводу перспектив української державності, розробки національної ідеології, співвідношення національного та соціального у визвольній боротьбі українського народу тощо. У перші роки по створенню партії такі дискусії суттєво не впливали на її організаційну і політичну діяльність. Підтвердженням цьому є хоч би те, що у 1895 р. радикальна партія прийняла доповнення до своєї програми, констатувавши, що здійснення соціалістичних ідеалів «можливе при повній самостійності політичній руско-українського народу і повнім, необмеженім праві його: рішати самому у всіх справах його дотикаючих» [10, с. 12]. Програма закріпила і прагнення до утворення в Австрії «...окремої руської політичної території з руських частей Галичини і Буковини з якнайширшою автономією» [10, с. 13].

У наступні роки радикали продовжували уточняти програмні положення своєї партії і навіть еволюціонували до розуміння «руссько-української ідентичності під австрійських українців, їхній етнічній єдності з наддніпрянцями» (підкреслено. – М.О.). Радикали демонстрували співчутливе ставлення до останніх, для яких «нема свободи, навіть такої як у нас», а «між мужиками нема ще вправді ніякого життя політичного і сподівалися, що із часом українська інтелігенція організує свій народ на наш взір, що стануть мужики до класової боротьби політичної» [9, с. 132].

Наприкінці 90-х р. XIX ст. у радикальній партії знову розпочалися політичні дискусії, котрі уже призвели до внутріпартійної диференціації – утворення трьох фракційних груп: радикальної (М. Павлик, К. Трельовський, і Ю. Бачинський); соціал-демократичної (Р. Яросевич, М. Ганкевич, М. Новаковський); націонал-демократичної (В. Охримович, К. Левицький, В. Будзиновський). Згодом на основі міжфракційного компромісу та участі інших політичних угруповань було створено дві самостійні партії – Українська національно-

демократична партія (УНДП) та Українська соціал-демократична партія (УСДП).

При цьому ідеологічна невизначеність, що мала місце при створенні партійних фракцій, рельєфно окреслилася і при створенні УСДП (вересень 1899) і УДНП (грудень 1899). Так, член радикальної фракції Ю. Бачинський очолив разом з М. Ганкевичем створення УСДП. Подібні ідеологічні метаморфози мали місце і при створенні УНДП, яка переважно формувалася з представників політичного товариства «Народна Рада», «Комітету львівських русинів», радикальної та національно-демократичної фракцій РУРП. Ініціаторами створення УНДП стали М. Грушевський, І. Франко, Ю. Романчук, К. Левицький та В. Будзиновський. Ця партія мала розгалужену опорну мережу місцевих організацій, поєднувала риси структурованої партії та масового політичного руху.

Програма УНДП (1899 р.), хоч і включала більшість програмних положень РУРП, проте була компромісною, оскільки містила ряд демократичних положень народовців; своєю чергою радикали відмовилися від соціалізму.

Програма містила завдання націонал-демократів у політичній, економічній, культурній сферах. Але найголовніше у контексті даної теми – до програми було внесено положення про ідентичність: «Ми, галицькі Русини, часть українсько-русського народу, що мав колись самостійність державну, відтак боровся віками за свої державно-політичні права, а ніколи не зрік ся і не зрікає ся прав народу самостійного, заявляємо, що остаточною метою наших народних змагань є дійти до того, щоби цілий українсько-русський нарід здобув собі культурну, економічну і політичну самостійність та з'єднав ся часом в одноцільний національний організм, в яким би загал народу на свою загальну користь орудував всіми своїми справами: культурними, економічними і політичними» [10, с. 23].

Характерною особливістю програми УНДП було те, що у ній чітко було сформульовано завдання, яке б розв'язало проблему об'єднання територій Галичини та Буковини, що належали Австрійській імперії. «Змагаємо до того, – зазначалося у Програмі УНДП, – щоби в австрійській державі територія заселена Русинами становила одну окрему провінцію з якнайширшою автономією в законодавстві і адміністрації; тим самим змагаємо: до знесення дотеперішних краєвих статутів для Галичини і Буковини, до неділу Галичини на дві части: руску і польську і так само до поділу Буковини на часть руску і волоску, та до утвореня з руских частей Галичини і Буковини одної національної провінції з окремою адміністрацією і окремим національним соймом» [10, с. 24].

У програмі УНДП містилася вимога до австрійської влади надати русино-українцям можливість якнайбільшого впливу на законодавство й адміністрацію у державі, краї, повітах та громаді. Задля консолідації угорських русинів націонал-демократи ставили за мету ... «викликати подібний рух національний, який є між галицькими і буковинськими Русинами, щоби заґріти їх до уживання і плекання рідної мови, до боротьби проти винароддлювання та до культурної, економічної і політичної діяльності в користь угорско-русского

народу: в тій цілі будемо нав'язувати з угорськими Русинами тісніші взаємини і будемо старати ся зблизити їх до себе» [10, с. 26-27].

Стосовно підросійських українців члени народного стороництва налагоджувалися «підтверджувати, скріпляти та розвивати почуте «національної єдності» з ними, «змагати до витворення разом з ними культурної одноцільності, а також підтримувати серед наддніпрянців тих змагань, які вели б до перетворення Російської імперії на «конституційно-федералістичну державу, що функціонувала б на засадах «автономії народностей» [10, с. 27].

Отже, Програма УНДП заслуговує на її ґрунтовний аналіз насамперед тому, що в ній найповніше закумульовані консолідаційні підходи тогочасних не тільки політичних партій, але і політичних угруповань, громадських об'єднань Галичини кінця XIX ст. Їхні підходи є найнаочнішим доказом того, що західноукраїнський національно-політичний рух став суб'єктом політики. У середовищі галичан міцно закріпилася нова самоназва «українець» (замість «русин»), вони почали користуватися єдиною з наддніпрянцями мовою, мислити всеукраїнськими категоріями і як політичний ідеал сприймали не тільки ідею соборної, самостійної України, але і розпочали боротьбу за політичне незалежання українства.

Ці ідеї поділяли не тільки прихильники УНДП, але Української соціал-демократичної партії (УСДП), хоча вона й задекларувала своє входження в Соціал-демократичну робітничу партію Австрії (СДРПА) і стала складовою австрійської соціал-демократії та керувались ідеєю інтернаціональної солідарності пролетаріату усіх країн. Проте галицькі соціал-демократи завжди підкреслювали і навіть, сподівались, що в «братській спілці» «всіх націй Австрії» український народ, який «належить однією тільки частиною до цієї держави, може здобути національну волю» своєму народові. Підтвердженням такої політики є заява одного із засновників УСДП М. Ганкевича, який на Брюннському (1899) з'їзді австрійської соціал-демократії, вказав на той факт, що «за кордоном величезна частина української нації терпить весь тягар національного безправ'я», а це «веде до її національної смерті». Ми певні, що інтернаціональна сила пролетаріату може розвинути тільки тоді, коли кожна нація самостійно рішатиме свою долю», українські соціал-демократи змагатимуться, щоб з'єднаний та вільний український народ міг увійти в сім'ю європейських народів як рівноправний член» [10, с. 28].

Отже, у програмі УСДП нічого не говорилося про самовизначення української нації, а лише було задекларовано намагання органічно поєднати ідею консолідації українства, вільної соборної України з світоглядними ідеями класової солідарності галицьких соціал-демократів.

Загалом же у складних умовах визрівала консолідаційна свідомість українців. Свідченням цього є створення ряду за своєю суттю антиукраїнських політичних партій на західно-українських землях, котрі орієнтувалися як на Австро-Угорщину, так і на Польщу та Росію.

Так, Українсько-Християнський суспільний Союз (УХСС), який був створений О. Барвинським у жовтні 1898 р. у Галичині, при підтримці церковних кіл орієнтувався на Австро-Угорщину, головним своїм завданням ставив політику єднання українців з австро-угорською владою та розв'язання «українського питання», у тому числі й мовного, під егідою Австро-Угорщини.

Політична ж програма Національно-демократичної партії (НДП) правонаціоналістичного спрямування, що була утворена у 1897 р., була зорієнтована на Польщу. Ця програма, хоч і базувалася на ідеях польських націонал-демократів (ендеків) – Р. Дмовського та З. Балицького, проте була наповнена деконсолідаційними та асиміляційними ідеями щодо українців. Підтвердженням цьому є, зокрема, ідеї, викладені у творі Р. Дмовського «Думка сучасного поляка»: «Якщо русини мають стати поляками, то треба їх колонізувати, якщо хочуть стати самостійним руським народом, здатним до життя і боротьби, треба їм здобувати це дорогою важких зусиль, бо за природою вони пасивніші й лінивіші від нас» [7, с. 145]. НДП виступала проти надання можливостей для єднання українців та розвою їхнього національного життя.

Програма ж Руської народної партії (РНП), яка була створена москвофілами у січні 1900 р., була зорієнтована на Росію. РНП у своїх програмових документах заявляла, що у своїй діяльності спирається на ідеї національної та культурної єдності українців з росіянами. Насправді ж РНП була проти єдності українців. Підтвердженням цьому є, зокрема, пропозиція РНП повністю перейти українцям на використання російської мови у всіх сферах життя [6, с. 67].

Прихильники РНП свою позицію обґрунтовували тим, що ніби-то потреби в українській мові, як і культурі, немає, оскільки українці і росіяни – це один народ. Іншими словами, ідеологічна платформа РНП ґрунтувалася на «стремлінні до ласки» з тим, щоб посяти в українців сумніви щодо безперспективності та марності їхніх зусиль виборювати автономію чи державну самостійність, рекомендуючи українцям приєднатися до сильніших, багатших, краще організованих сусідів.

Переважаюча більшість українських політичних партій вкрай негативно висловлювалася стосовно діяльності РНП. Зокрема, один із лідерів Католицького Русько-Народного Союзу (КРНС) Р. Сембратович, вважав, що РНП це – «організований ворог», який намагається «всякими можливими та неможливими способами знехтувати або силою здавити життя свого народу у всіх його проявах» і, звісно ж, насамперед у сенсі його єднання. Українська народно-демократична партія виходила з того, що РНП у питанні єднання українців – це «деструктивна» політична сила і закликала своїх прибічників до рішучих виступів із тим, щоб паралізувати «шкідливі домагання» москвофілів» [7, с. 142-143].

Отже, з виникненням перших політичних угруповань, а згодом і політичних партій на західноукраїнських землях ідеї консолідації українців перебували у їхньому полі зору. У програмових документах політичних партій ідея консолідації

українців базувалася на соціалістичній за своєю суттю класовій або правій (націоналістичній) ідеології. Йдеться насамперед про діяльність Руської народної партії та Національно-демократичної партії. У ряді інших ідея консолідації ґрунтувалася на ідеології націоналізму. Більше того, у програмах Української народно-демократичної партії та Української народної партії ідея консолідації українців була однією із центральних. З цього приводу у програмі УНП, зокрема, підкреслено: «Українська Народна Партія єсть партія робітничької маси українського народу... Необорна спільна сила з'єднаних українців – робітників і селян учинить захват політичної власті на Україні, знищить визиск, насилля, нерівність і утворить непідлеглу Україну – Республіку вільних працюючих людей» [10, с. 46].

В умовах бездержавності українців партії, що були утворені на західноукраїнських землях, стали по-суті єдиними легально існуючими політичними інститутами в Австро-Угорській імперії, яким була надана (хоч і обмежена) можливість бути з'єднувальним ланцюгом підавстрійських українців з австро-угорською владою, відстоювати їхні права і свободи, у тому числі й право жити на своїй Богом даній землі і боротися за національну консолідацію.

Тому утворення перших українських політичних партій для усіх на той час міждержавно роз'єднаних українців із тавром бездержавної нації мало більше значення, ніж для тих народів, котрі мали свої держави.

Перші, переважно ті, що базувалися на ідеології націоналізму, українські політичні партії були єдині у тому, що лише консолідована українська нація уможливить побудову незалежної держави – України.

1. Болдирев О.В. Перша спроба організації української партії / О.В. Болдирев // Український історичний журнал. – 1995. – № 6. – С. 47-55.

2. Драгоманов М. Передне слово (до «Громади» 1878 р.) / М. Драгоманов // Драгоманов М.П. Вибране / [упоряд. та авт. іст.-біогр. нарису Р.С. Міщук. Приміт Р.С. Міщука, В.С. Шандри]. – К.: Вид-во «Либідь», 1991. – 686 с.

3. Енциклопедія українознавства: в 2 т. / [за гол. ред. проф. д-ра В. Кубійовича]. – Т. 1. – Кн. 1. – Мюнхен-Нью-Йорк, 1949. – 496 с.

4. Левицький В. Як живеться українському народові в Австрії / В. Левицький. – Відень, 1915. – 28 с.

5. Левицький В. Історія політичної думки галицьких українців в 1848-1914 / В. Левицький. – Львів, 1926. – Т. 1. – 432 с.

6. Лозинський М. Українофільство і москвофільство серед українського руського народу в Галичині / М. Лозинський. – Львів, 1909. – 94 с.

7. Павко А.І. Повчальний досвід вітчизняної історії: політичні партії і організації у громадському житті України модерної доби / А.І. Павко. – К.: Вид-во «Плеяди», 2002. – 552 с.

8. Серета О. Питання української національної ідентичності у громадсько-політичному житті Галичини в 1860-1868 рр. / О. Серета / Третій міжнародний конгрес україністів. 26-29 серпня 1996 р. Історія. Частина 1. Тези та повідомлення. – Харків, 1996. – С. 112-118.

9. Україна: політична історія XX – початок XXI ст. / ред. рада: В.М. Литвин (голова) [та ін.]. Редкол.: В.А. Смолій, Ю.А. Левенець (співголова) [та ін.]. – К.: Парламентарське вид-во, 2007. – 1028 с.

10. Українські політичні партії кінця XIX – початку XX ст.: програмові і довідкові матеріали / упоряд. В.Ф. Шевченко [та ін.]. – К.: Консалтинг, Фенікс, 1993. – 336 с.

УДК 37.012: [39(=161.2):165

Тамара Усатенко

Розширення горизонту українознавства: наратологічні пошуки

У статті розглядаються проблеми новітнього українознавства через призму епістемології, фіксуючи нарративний принцип буття людини, аналізуючи оповіді/роздуми тексту, що зумовлює поєднання традиційно-усталеного підходу із новими досягненнями та відкриттями у діалозі зі світовими науково-філософськими ученнями, переосмисленням спадщини, переходом від реальності предметної до реальності, що конструється у свідомості.

Ключові слова: новітнє українознавство, епістемологія, розширення горизонту, наратологія, оповідь/розповідь, автор – текст – читач, рецепція.

Tamara Usatenko

Widening of Horizon of Ukrainian Studies: Naratological searches

In the article the new stage of development of Ukrainian Studies is examined in the period of deep transformations at the end of XX and the beginning of XXI century that needs recomprehension of mental and behavioral strategies, transition from subject reality (ethnographic, geographical etc.) to reality, that is constructed in consciousness, in the semantic understanding of the Ukrainian world, in personality knowledge.

It stipulated the research of Ukrainian Studies through the prism of epistemology, that strengthens the intellectuality: comprehension of bases of experience, values, life world of Ukrainians, Ukraine in philosophical-scientific time-dimensional historicity, study of combination of traditionally withstand approaches with new. Marked basic landmarks of recomprehension of inheritance of Ukrainian Studies, horizon of Ukrainian Studies is extended by a way by the study of sciences, on the example of "anglistics" and similar sciences in other countries.

The special attention is tied down to the role of narrating nature of human behavior in a story/telling that opens up in three narrative parts – author/composition/reader. The use of narrative method in research of Ukrainian Studies extends the horizon of study of science.

Keywords: Newest Ukrainian Studies, Epistemology, Widening of Horizon, Narratology, Story-Telling, Author/Composition/Reader, Reception.